

ва до Винкелмановия статус на гръцките богове. Това е най-кратката и прегледна формула за приноса на Шилер в развитието на немската класическа литература — принос, съществен в руслото на немската просветителска традиция, обогатена чрез творческото преосмисляне на Кантовата философия. От играта, разтълкувана като основна естетическа и антропологическа категория в системата на Шилер, водят нишките към неговата поетика. Като обръща внимание върху усилията на Шилер да синтезира сетивното и рефлектиращото съзнание в поетическите категории, да търси не само равновесие, но и хармония между двете страни на човешката и творческата същност, Исак Паси разкрива и родството на Шилеровата поетика с естетиката и антропологията, с което дава изчерпателен отговор на един неизчерпан досега от изследователите въпрос. От тази платформа се открива интересна възможност: да се обясни амбивалентността на категориите „наивна“ и „сентиментална“ поезия, които съдържат белези както на типологична класификация, така и на литературноисторическа периодизация. Тази двойственост се оказва пряк израз на желанието за синтез между естетика и антропология, естетическа и социална проблематика.

В тома „Естетика“ са представени за първи път всички значителни естетически и литературнокритически произведения на Шилер (като изключим ранните преводи на „Театърът, разгледан като морален институт“ —

1880, 1899, и „Върху моралната полза от естетически нрави“ — 1895). Логично е те да събудят най-напред интереса на специалистите, обърнати към проблемите на естетиката, литературната и културната история. Но в една страна, където Фридрих Шилер по традиция и заслуга се е наложил със своя свободолюбив и човеколюбив дух като велик драматург, тази книга има какво да каже на най-широк читателски кръг. Ясната концепция на съставителя — да представи естетиката на Шилер на фона на цялостното му мирогледно и творческо развитие, нещо повече: да я вгради в този процес — улеснява достъпа и до най-философските произведения на Шилер. Високото качество на превода, което е гарантирано от редакторската намеса на такъв известен познавач на Кантовата философия у нас като Цеко Торбов, подкрепя най-активно духовното общуване с Шилер-теоретика. В работата на преводачката Валентина Топузова се чувства овладяването на богата лексика с разнообразни поетични, функционални и темпорални нюанси, терминологична точност и сигурност и прегледно смислово членение на фразата независимо от степента на сложност на изходната синтактична конструкция.

Поредното издание на библиотеката „Естетика и изкуствознание“, подготвено от един висококвалифициран колектив, ще обогати представите на българския читател за Фридрих Шилер.

Божидара Делишанова

Хроника

ГЛАВНИЯТ РЕДАКТОР ПРЕДСТАВЯ ЕСТОНСКОТО ФИЛОЛОГИЧЕСКО СПИСАНИЕ „KEEL JA KIRJANDUS“ („КЕЕЛ ЙА КИРЯНДУС“)¹

Месечно издание (всеки брой от 64 страници) на Естонската академия на науките и Съюза на естонските писатели, излизашо в Талин.

В сегашния си вид „Кеел йа киряндус“ се появява едва през 1958 г., но то е плод на една дълголетна национална традиция с генезис в революционните събития от 1905 г. Предходници на „Кеел йа киряндус“ са „Еести кеел“² от 1922 г. и „Еести кеел йа киряндус“³ от 1940—1941 г. От 1958 г. естонското филологическо списание подновява своето съществуване. Езикът се споменава наистина на първо място, но в съдържанието той все пак не заема централно място — на езикознание-

то днес е отредена само една трета от общия обем. Литературоведската тематика дава обилка на списанието, определя актуалното му професионално равнище. Страниците на „Кеел йа киряндус“ са открити както за теорията на литературата, така и за литературната история и критика — макар това деление на литературознанието да е твърде условно. Защото, както е известно, нито историята на литературата, нито критиката са възможни без познаване на теорията, а теорията от своя страна не стои извън времето, нито пък е безкритична. И публикуваните в списанието теоретични студии явяват само теоретичен характер. Така например младият литературовед Юри Талвет не така отдавна (1980, в бр. 11) изследва проблема за литературното време и пространство въз основа на чуждестранен литературноисторически материал. В същия брой е и студията на Мартин Нейтал относно понятието за субективно и обективно време в днешната естонска литература. А

¹ „Език и литература“ (бел. пр.).

² „Естонски език“ (бел. пр.).

³ „Естонски език и литература“ (бел. пр.).

Нафтоли Бассел в едно сравнително изследване (1981, бр. 3) съотнася пътеписите на писателя Лениарт Мери към многонационалния контекст на съвременната съветска литература.

Спо-голям резонанс и по-широка читателска аудитория се ползват такива текстологични анализи като този, който ни предлага Хейно Пухвел в студията си за капиталното издание „Събрани произведения“ на А. Х. Таммсааре (1979, бр. 8). Оказва се, че не е достатъчно да познаваме само глобалните принципи на текстологията, защото стилите и художествени подстъпи на почти всеки писател са различни — едни в началния му творчески път, други в зрелия период на творчество. Публикуваните в нашето списание студии по текстология целят да подпомогнат изданията на естонското литературно наследство, предвидени в перспективен план за 1980—2000 г. Проблемите на теоретичната текстология са актуални у нас и поради това списанието публикува обширен коментар (1980, бр. 3) за изданието през 1971 г. в Мюнхен под редакцията на Г. Мартенс и Х. Зеллер сборник „Texten und Varianten. Probleme ihrer Edition und Interpretation“. Тук му е мястото да отбележа и работата на Рейн Вейдемани „Введение в литературнокритичната поетика“ (1979, бр. 3) — един опит за систематичен обзор на литературнокритичните критерии, подстъпи, жанрове през последните десетилетия.

Литературната критика в „Кеел йа кириандус“, особено през последните две години, се изяви с убедителни анализи и оценки за творческите похвати на съвременни естонски писатели, за литературния процес у нас. Особено за художествената проза, която днес изпреварва останалите жанрове в естонската литература. През последното тримесечие на 1978 г. критиците Пярт Лиас и Андрес Лангеметс започнаха диалог за „Естонската белетристика: нови насоки и търсения“. В дискусиията се включиха по-късно и други критици, както и някои писатели (Еме Беекман, Яан Круусвалд, Рейн Салури, Мати Унт). В началото разговорите засягаха научно-техническата революция и познавателната функция на литературата, по-късно вниманието бе насочено към литературния герой, към идеала на писателя, а в някои критични материали се прави опит и за философско осмисляне на литературния процес (например в студията на Калле Кург, 1981, бр. 2—3).

С течение на годините особено популярни в „Кеел йа кириандус“ станаха обзорните коментари върху творчеството на отделни естонски автори. В десеткнижните статии критиците напрегнато търсеха творческото своеобразие на писателя, дълбаеха в художествените пластове на най-новата национална епика и лирика. Тези критични обзори бяха и канавата на бъдещи монографични изследвания.

Нашето списание не остава дължник и към днешния ден на естонската съветска ли-

тература. От висотата на 80-те години по-старите литературни периоди изглеждат като безвъзвратно минало. Но ние не забравяме, че те са предистория, неразривно втъкана в живота плът на днешната литература. Ето например очерка на Оскар Круус за творческата дейност на Юхан Сютисте (1980, бр. 7), за темпераментния поет, един от първите, поздравил връщането на съветската власт в Естония през 1940 г. със стиховете си „Светът се обръща на изток“. Понякога е необходимо да се запълнят също „бели петна“ в литературното наследство. И показателни в това отношение са проучванията на Майе Рейнолд за критика Оскар Ургарт (1980, бр. 10), както и студията на Хилве Ребане за литературната дейност на Лийдия и Леон Тоом (1980, бр. 7—8). Оскар Ургарт е критик от 30-те години с философско-психологическо проникновение в естонския литературен реализъм. Изключена от Тартуската девическа гимназия по време на революцията от 1905 г., Лийдия Тоом заминава и се установява в Москва. Работила е в редакцията на „Правда“, участвувала е и в Първия конгрес на съветските писатели. От 1940 г. тя е вълнован популяризатор на естонската литература в руските вестници, списания и книжни издания. Превела е на руски език творби от най-добрите естонски писатели (Едуард Вилде, Фридеберт Туглас, Аугуст Якобсон и др.). Синът ѝ Леон Тоом тръгва по пътя на майка си. Сам поет, той се ориентира към поетични преводи. Като преводач на Юхан Смуул е ненадминат и до днес. Ако например романът на Туглас „Малкият Иллимар“ и „Ледената книга“ на Смуул получиха такава международна известност, то в немалка степен това се дължи на отличните преводи на руски език, направени от Лийдия и Леон Тоом. Тези художествени творби се появиха на български език също чрез техните преводи.

Сравнително високохудожественото равнище, както и философският и интелектуален уклон на съвременната естонска литература дават повод на Майе Калда за една литературна панорама — „Литературният процес през 50-те—70-те години“ (1980, бр. 7).

Броят на рецензиите в списанието през последните две години стига до 90. Стараем се нито едно художествено произведение да не остане извън обсега на литературната критика. Заслужено признание намират такива творби като сборника „Летящият град“ на голямата поетеса от по-старото поколение Бети Алвер (1979, бр. 12), историческият роман на Яан Кросс „Императорският безумец“ (1979, бр. 5), повестта на Юхан Пеегел за естонските войници през първите месеци на войната „Аз паднах през първото военно лято“ (1979, бр. 4), романът на Арво Валтон „Протекъл в блаженство ден“ (1980, бр. 10), „Корида“ (спечелил награда в конкурса за романи) на Теет Каллас (1980, бр. 2) и толкова други. Понякога рецензията ни се поднася като литературно есе, като портретен етюд. Особено

последователен в това отношение е поетът и есеистът Хандо Руннел (например за романа на Мати Унт „Есенен бал“, 1980, бр. 2).

В нашето списание намират място и актуални въпроси на литературната практика: за популяризиране на литературата, за литературната политика, за ретроспективната национална библиография (1979, бр. 5); за литературните мемориални музеи (1979, бр. 12); за преводачите на естонска литература и нашите задължения към тях (1979, бр. 1) и т. н. и т. н.

Литературната история в „Кеел йа кирийандус“ заема особено важно място. Естонската литература от 20-те и 30-те години е костеливият орех за днешните ни литературни историци. И все пак налице са ценни обобщения в анализа например на литературния историк Тоомас Лийв за естонския разказ през втората половина на 20-те години (1979, бр. 2—3). С високи естетически критерии и съвременен методологически подход авторът разкрива прехода от новоромантичния към новореалистичния психологичен разказ в творчеството на такива писатели като Пеет Валиак, Аугуст Гайлит, Йоханнес Семпер. От генезиса на психологическия роман през същия период се интересува Ендел Нирк (1979, бр. 7). Писателят Ралф Парве прави изчерпателен фактологически преглед на сътрудничеството между двамата писатели-съмишленици Йоханнес Барбарус и Аугуст Алле (1980, бр. 8). (През 1940 г. А. Алле става активен поддръжник на възстановената съветска власт в Естония, а Барбарус — с гражданското име Варес, е министър-председател и първи президент на съветска Естония.)

Естонският литературен пейзаж през първите две десетилетия от нашия век е рядко населен. Оживени са обаче споровете за културното движение от началото на този век, познато под името „Млада Естония“. И особено за новелата-есе „Рут“ от Йоханнес Аавик, виден естонски езиковед (1980, бр. 12). През 1980 г. „Рут“ бе публикувана за първи път в отделно книжно издание. И се оказва удивително актуална художествена творба — главно със симбиозата на есестичния и белетристичния жанр.

С любопитни и занимателни факти е илюстрирал Меелик Каху студията си за естонските литературни псевдоними (1980, бр. 1). Случаят с един псевдоним например става истинска сензация в естонската литературна история. През 1916 г. поръчали на Фридеберт Туглас критична статия за най-новите литературни прояви, но тъй като големият писател не виждал нещо заслужаващо внимание по това време, той решил да се пошегува. Измисля писателя Артур Валдес и написва разказ от негово име. Публикацията е във вил на некролог, тъй като междувременно се било получило известие, че този талантлив автор е починал неотдавна. След време се появяват „стихове на Артур Валдес“, спомена за срещи с него ту в Швейцария,

ту в Литва. На този фиктивен писател се посвещават стихотворения, а един литературен историк искрено се каел, че още не е успял да прочете нито ред от Артур Валдес. Странното е, че шегата на Фр. Туглас се взема сериозно и в наши дни. Неотдавна един писател предаде „разказ от Артур Валдес“.

В трудната история на естонския печат ни въвеждат старателните архивни търсения на Лео Анвелт за първия естонски вестник, излизал през 1806 г. и почти веднага запретен.

Сп. „Кеел йа кирийандус“ насърчава сравнителните литературни изследвания. Така например цялостна представа за естонско-таджикските литературни контакти ни дава изследването на проф. Сергей Исаков (1980, бр. 1—2). Авторът е проследил както преводите на таджикско-персийска литература в Естония, така и преводите на естонски писатели в Таджикистан в доста обширен исторически отрязък от време. Или пък статията за естонския революционер Яан Ряппо, получил известност като обществен и просветен деятел в Украйна. Неговата жена Анифиса Ряппо изучила естонски език и превежда на украински нашия народен епос „Калевипоег“ (1980, бр. 4).

Към този раздел на списанието бихме могли да споменем и някои отзиви и рецензии за сравнително-литературни публикации: книгата на проф. Кай Лайтинен „Светът на Айно Каллас“ (Хелзинки, 1978) се представя от Нигол Андерсен (1979, бр. 3). Айно Каллас, по националност финландка, се омъжила за естонския фолклорист Оскар Каллас и като писателка е разработвала предимно естонски теми. Нашият специалист по руска литература поетът Валмар Адамс ни запознава с изследването на Юри Лотман, професор от Тартуския университет с международна известност, „Роман А. С. Пушкина „Евгений Онегин“. Коментарии“ (Ленинград, 1980), (1981, бр. 2). Името на Юри Лотман се появи в нашето списание и като рецензент (1980, бр. 10) на една книга, не съвсем литературоведска, но толкова любопитна за литературната история. Това е „Абрам Петрович Ханibal“ на Георг Леетс. Книгата излезе в Талин, на руски език, през миналата година, като значителен принос във всевъзможна пушкинология. Авторът работи в Талинския градски архив над друга тема, но се натъква на непознати досега оригинални документи за пребиваването на Пушкиновия пращадко в Естония. Леетс се заинтересувал от живота и дейността на Ханibal в Естония, където пращадото на поета е прекарвал дълго време. Най-напред той обучавал младши офицери в гр. Пярну, после се оттегил за няколко години като собственик на малко имение в провинцията. Той обаче не бил забравен и отново е издигнат като началник на талинската артилерия, а не след дълго — за главен комендант на Талин. Задълбочавайки се в подробностите от живота на Ханibal, изследователят изготвил първата досега моно-

графична биография на Пушкиновия пращало. По такъв начин един естонски изследовател обогати със значителен принос руската литературна история и пушкинознанието въобще. За съжаление вече посмъртно му беше присъдена литературната награда „Юхан Смуул“...

Ще ми позволите да се върна няколко години назад в желанието си да отбележа присъствието на естонско-българските проучвания на страниците на „Кеел йа кирийандус“. В бр. 1 от 1970 г. отново проф. С. Исаков от Тартуския университет публикува очерка „Из историята на естонско-българските литературни отношения“. Констатира редица подобия в българската и естонската литература от края на XVIII и началото на XIX в., авторът проследява по-специално проникването на българската тема в естонската литература по време и след Руско-турската война, в която като войници от царската армия са взели участие и много естонци, в това число и писатели. Като например поетът Пеетер Якобсон, чието стихотворение „Естонски воин умира в България“ става популярна естонска народна песен. В различни варианти е позната също така песента по негови стихове „Край река Марица“. По време на Руско-турската война естонският печат ежедневно е печатал материали за България, появяват се оригинални и преводни книги с българска тематика, като например популярната пиеса на Юхан Кундер „Чичото-държавник“ и др. Естонският печатарски работник Й. Вяляютс, който се заселил след Освобождението в София, изпращал дописки в естонската преса за живота в България (през 1894—1896 г.). В тях той се опитал да представя също изяви на българската литература.

Първите естонски преводи са главно на творби от Иван Вазов. През 1920 г. в Талин излиза антология на българския разказ (Христо Ботев, Алеко Константинов, Стоян Михайловски, Йордан Йовков, Елин Пелин и др.), обилно публикува преводи от български и списание „Роман“. С. Исаков завършва своя преглед до 1940 г., като съобщава само бегло появилите се след това преводи. Разбира се, днес те са много повече и тяхното равнище — по-високо, и се превежда вече направо от оригинала. Студията на Ингрид Рюютел „Руско-турската война от 1877—1878 г. в естонската песенна традиция“ (1977, бр. 8—9) разглежда литературни стихотворения, недостигнали до народа; станали народни литературни текстове; чисто народни песни и съхранено в ръкописни песнопойки индивидуално творчество, което става достойние на печатната или устната народна традиция. В студията се прави анализ на назоваването вече две стихотворения от Пеетер Якобсон. Материалът е крайно увлекателен и видимо това е подтикнало абсолювента на Софийския университет Любомир Занев (женен за естонка) да изготви и защити дипломна работа на същата тема.

Такива са в най-общи черти тематичните и проблемни раздели, с такъв приблизително профил се представяме пред читателите на „Литературна мисъл“. С увереност, че има какво взаимно да си споделим от страниците на двете наши литературоведски списания.

Талин

Олев Йъги

Превод от естонски: Лилия Величкова